

Sử dụng truyền thuyết Ngô Quyền và di tích lịch sử Bạch Đằng Giang vào dạy học môn Giáo dục địa phương ở trường trung học phổ thông tại Hải Phòng

Đoàn Thị Ngọc Anh*, Nguyễn Ngọc Chi, Vũ Đặng Khánh Linh****

Phạm Thùy Linh, Đỗ Mạnh Tuấn****

**TS. Trường Đại học Hải Phòng*

***SV Trường Đại học Hải Phòng*

Received: 6/10/2024; Accepted: 13/10/2024; Published: 18/10/2024

Abstract: Throughout the long history of building and defending the country of our ancestors, the name of the hero Ngo Quyen is like a brilliant flower holding back the storm, an image of courage and spirit of not giving up in the face of challenges. He was an outstanding general who led our people to defeat the Southern Han army in the Battle of Bach Dang - ending nearly 1,000 years of Northern domination, opening a period of long-term independence for Vietnam. We study the legend of Ngo Quyen and the relics of Bach Dang Giang, Hai Phong to have a deeper understanding of our homeland's traditions, creating a small part in the work of preserving and developing folk literature to contribute. part of industrialization and modernization of the country.

Keyword: Legend, Ngo Quyen, Bach Dang Giang.

1. Đặt vấn đề

Truyền thuyết, trong nền văn học dân gian Việt Nam, cùng với thần thoại và truyện cổ tích, được coi là những thể loại độc đáo của loại hình tự sự dân gian. Trong đó, truyền thuyết ra đời gắn liền với công cuộc đấu tranh dựng nước và giữ nước của dân tộc. Truyền thuyết Ngô Quyền và di tích Bạch Đằng Giang (BDG) được xem là một trong những biểu tượng của cảm hứng yêu nước và niềm tự hào dân tộc của người Việt. Tầm quan trọng của Ngô Quyền trong lịch sử VN là một hiện tượng văn hóa – văn học thú vị cần được nghiên cứu, song chưa được các trí thức địa phương cũng như trung ương quan tâm, giới thiệu. Chọn đề tài nghiên cứu về quê hương là việc cần thiết để chúng tôi hiểu sâu diện mạo văn học dân gian địa phương Hải Phòng, cũng như thấy được sự đóng góp của văn học dân gian Hải Phòng trong hoạt động giáo dục truyền thống cho học sinh trên địa bàn thành phố.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Tổng quan nghiên cứu

Theo giáo trình “Văn học dân gian” của Trường ĐHSP Hà Nội do NXBGD xuất bản năm 1970: “Truyền thuyết là những truyện cổ định hình lưu đến lịch sử mà lại có sự kỳ diệu là lịch sử hoang đường hoặc là những truyền tượng ít nhiều gắn với lịch sử”.

Tìm hiểu về tình hình nghiên cứu của đề tài, chúng tôi đã lược sử những công trình trước nay trên thế giới và ở VN có nghiên cứu về truyền thuyết Ngô Quyền và di tích BDG, Hải Phòng. Qua quá trình tìm hiểu và nghiên cứu về văn học dân gian VN nói chung, thể loại truyền thuyết nói riêng, chúng tôi thấy đã có một số tác giả ít nhiều đề cập đến những vấn đề liên quan tới kiến trúc lịch sử văn hóa địa phương Hải Phòng và các truyền thuyết xoay quanh các địa danh văn hóa lịch sử về Đức Ngô Quyền mà tiêu biểu là khu di tích BDG. Nhà chí sĩ cách mạng Phan Bội Châu suy tôn Ngô Quyền là “Tổ trung hưng” và khu di tích BDG được ví như “nơi tụ hồn thiêng sông núi” với những chiến thắng lẫy lừng một thời của dân tộc ta.

2.2. Truyền thuyết về Ngô Quyền

Truyền thuyết kể rằng: Ngô Quyền sinh năm 898 ở làng Đường Lâm, tên tục là Kê Mía, na là thôn Cam Lâm xã Đường Lâm huyện Ba vì tỉnh Hà Tây. Cha Ngô Quyền là Ngô Mân, vốn dòng dõi nổi đời làm hào trưởng, đến đời Ngô Mân thì làm châu mục huyện Đường Lâm.

Tương truyền khi mới sinh ra, Ngô Quyền có tướng mạo khác thường, còn trong nhà thì có đầy ánh sáng lạ. Sau lưng Ngài có nốt ruồi to, hai bàn tay có nhiều nốt ruồi nhỏ, còn trán thì cao, mắt thì sáng, miệng thì rộng, lớn lên đi đứng đường bệ, ánh nhìn

nư chop, tiếng nói như chuông. Mọi người bảo đây là những tướng quý. Ngô Quyền từ khi sinh ra đã được dự báo bậc hiền tài. Thần tích kể lại khi ngài sinh ra, Vương mẫu Ngô Quyền đã có một giấc mơ: “Mộng ứng tân lang thiên khai giáng/ Đẳng giang phân kích địa công Loa”. Người xưa kể là Vương mẫu Ngô Quyền có tướng quý, là người hiền đức và được nhiều người kính nể. Đêm nọ bà nằm mơ thấy Thiên Tướng cho bà một buồng cau xanh tươi nên rất vui mừng. Khi tỉnh dậy bà cảm nhận trong người hơi khác thường và bắt mạch thì phát hiện đã mang thai. Tương truyền khi ngài ra đời mọi người có trông thấy một vầng hào quang kỳ lạ xuất hiện tại căn phòng. Bà sinh bé trai kháu khỉnh ấy ra đời và có 3 nốt ruồi son sau lưng. Thấy lạ Ngô Mân mới mời hết các thầy bói trong vùng đến, chẳng ngờ mọi thầy đều quỵ xuống vái cậu bé và Vương mẫu nói: “Mai sau cậu chính là người thống nhất giang sơn, giành tự do cho nước nhà.” Rồi cậu bé được đặt tên Quyền. Quyền mang nghĩa rằng sau này cậu sẽ được nhiều người kính trọng, quý mến và làm nên nghiệp lớn trong tương lai. Ở tuổi thanh niên, Ngài chăm tập luyện võ nghệ, nên bắp chân bắp tay cuộn cuộn, sức mạnh có thể cử nổi vạc lớn. Lại có khí tượng của bậc Đế vương, vừa hào phóng quảng đại vừa biết thương xót những người nghèo khó. Năm Ngài 20 tuổi, cha mẹ lâm bệnh, rồi nối nhau lần lượt qua đời. Ngài ở nhà chịu tang ba năm, luyện rèn thêm võ nghệ, rồi đi chu du thiên hạ, vào tận châu Ái (Thanh Hoá) làm gia tướng cho Dương Đình Nghệ, dưới quyền Tiết độ sứ Khúc Hạo - đang trấn giữ châu này. Dương Đình Nghệ tin yêu, gả con gái cho Ngài. Trong 7 năm (931-938), quản lĩnh đất Ái Châu, Ngô Quyền trở tài lực, đem lại yên vui cho dân trong hạt. Năm 937, Dương Đình Nghệ bị Kiều Công Tiễn, một thuộc tướng và là hào trưởng đất Phong Châu giết hại để đoạt chức Tiết độ sứ. Hành động phản trắc của Kiều Công Tiễn đã gây nên một làn sóng bất bình, căm giận sâu sắc trong mọi tầng lớp nhân dân. Ngô Quyền trở thành ngọn cờ qui tụ mọi lực lượng yêu nước. Sau một thời gian tập hợp lực lượng, Ngô Quyền đem quân từ Châu Ái ra bắc, tiến công thành Đại La, diệt trừ Kiều Công Tiễn.

Sau khi diệt trừ xong bọn Kiều Công Tiễn, Ngô Quyền và bộ chỉ huy kéo quân về vùng ven biển Đông Bắc chuẩn bị đón đánh quân Nam Hán. Sau chiến thắng chấm dứt hơn 1000 năm Bắc thuộc Ngô Quyền bắt tay xây dựng quốc gia. Ông mất ngày 18 tháng Giêng năm Giáp Thìn, thọ 47 tuổi. Sau khi qua đời, ông trở thành một nhân vật huyền thoại trong

văn hóa dân gian, được tôn vinh trong thơ ca, truyền dân gian và các nghi lễ thờ cúng. Việc thờ cúng Ngô Quyền đã trở thành một truyền thống lâu đời của người VN, thể hiện lòng biết ơn và tôn kính đối với vị anh hùng dân tộc đã có công đánh tan quân xâm lược, giành lại độc lập cho đất nước.

Tại HP, để tưởng nhớ công ơn to lớn của ông, nhiều ngôi đền, miếu... đã được xây dựng: khu di tích Từ Lương Xâm, khu di tích BDG,...

2.3. Di tích Bạch Đằng Giang - Hải Phòng

Sông Bạch Đằng là ranh giới giữa thành phố HP và tỉnh Quảng Ninh ngày nay, gọi theo phiên âm chữ Hán là BDG (白藤江). Từ Bạch (白) có nghĩa là trắng, từ Đằng (藤) có nghĩa là “bụi cây quán quýt”, tên Nôm là Dằng hay Rừng. “Bạch Đằng Giang”, nghĩa là sông có “rừng sông bạc đầu”, mà gọi theo dân gian là sông Thần. Sông Bạch Đằng nổi tiếng với 3 chiến công của dân tộc Việt Nam: Trận thủy chiến sông Bạch Đằng năm 938: Ngô Quyền đánh thắng quân xâm lược Nam Hán, trận thủy chiến sông Bạch Đằng năm 981: Hoàng đế Lê Đại Hành phá tan quân Tống xâm lược, trận thủy chiến sông Bạch Đằng năm 1288: Hưng Đạo Vương Trần Quốc Tuấn đại thắng quân xâm lược Mông Nguyên. Khu di tích đền Tràng Kênh ở Hải Phòng thờ cả ba vị anh hùng nói trên. Về kiến trúc quần thể di tích gồm có: 51 Vườn cuội cổ và Trụ chiến thắng - Khu di tích Tràng Kênh: Nằm trung tâm vườn cuội kết triệu năm tuổi, Trụ Chiến thắng được chế tác từ đá hồng ngọc nguyên khối lấy từ mỏ đá gốc Nam Trường Sơn, cao chừng 5,5 mét, tiết diện 2,25 mét vuông, nặng chừng trăm tấn. Sau chế tác trụ có 4 mặt hình chữ nhật, khắc nổi 108 chữ tương ứng với 72 vị thiên can, 36 vị địa chi, mặt tiền 7 chữ “Giang San Vượng khí Bạch Đằng châu”. Ba mặt tả, hữu, hậu khắc công lao và thần tích của Đức vua Ngô Quyền, Lê Đại Hành Hoàng đế và Đức Thánh Trần. Các chữ khắc cùng một mẫu, các bản thân phả đều từ cung sinh, kết thúc ở cung sinh theo Kinh dịch thể hiện sự trường tồn. Đền BDG thờ Đức Ngô Quyền Vương, người khai sinh trận địa cọc Bạch Đằng, đánh thắng quân Nam Hán năm 938, chấm dứt 1117 năm Bắc thuộc, mở ra nền văn Minh Đại Việt.

2.4. Mối quan hệ giữa truyền thuyết Ngô Quyền và di tích, lễ hội BDG

Truyền thuyết về Ngô Quyền và di tích, lễ hội BDG có một mối quan hệ mật thiết, cùng nhau tạo nên một bức tranh sinh động về lịch sử hào hùng của dân tộc VN. Mối quan hệ này không chỉ giúp bảo tồn di sản văn hóa mà còn góp phần giáo dục tinh

thần yêu nước cho các thế hệ sau. Truyền thuyết Ngô Quyền và di tích, lễ hội BÐG đã trở thành một phần quan trọng trong bản sắc văn hóa Việt Nam, khơi dậy niềm tự hào dân tộc và tinh thần đoàn kết.

**Truyền thuyết là nền tảng:*

Truyền thuyết về Ngô Quyền và chiến thắng Bạch Đằng đã ăn sâu vào tâm thức người Việt. Những câu chuyện về sự thông minh, dũng cảm, và tài năng quân sự của ông đã trở thành nguồn cảm hứng bất tận, khơi dậy lòng tự hào dân tộc. Những câu chuyện truyền miệng về Ngô Quyền đã xuất hiện ngay sau chiến thắng Bạch Đằng không chỉ đơn thuần kể lại sự kiện lịch sử mà còn tô điểm thêm những chi tiết kỳ ảo, huyền bí, làm cho hình tượng Ngô Quyền trở nên gần gũi, thần thánh hơn trong lòng người dân. Qua thời gian, những câu chuyện về Ngô Quyền ngày càng được tô điểm thêm những yếu tố thần kỳ, huyền bí. Ông không chỉ là một vị tướng tài ba mà còn được xem như một vị thần linh, có khả năng ban phúc, trừ tà. Truyền thuyết giúp người dân hiểu rõ hơn về lịch sử dân tộc, về những chiến công hào hùng của ông cha, tạo nên cơ sở để người dân xây dựng các đền thờ, miếu mạo để tưởng nhớ công ơn của Ngô Quyền.

**Truyền thuyết tấm gương phản chiếu những góc khuất lịch sử quan trọng:*

Chiến thắng Bạch Đằng có thể coi là trận chung kết toàn thắng của dân tộc Việt trên con đường đấu tranh chống Bắc thuộc, chống đồng hóa, đấu tranh giành lại độc lập dân tộc. Phải đặt trong bối cảnh Bắc thuộc kéo dài sau 1117 năm (179 TCN - 938) mới thấy hết ý nghĩa lịch sử vĩ đại của nó. Ngô Quyền - người anh hùng của chiến thắng Bạch Đằng năm 938 - xứng đáng với danh hiệu là “vị tổ trung hưng” của dân tộc. Sau chiến thắng Bạch Đằng, VN bước vào thời kỳ xây dựng đất nước trên quy mô lớn. Đó là kỷ nguyên của văn minh Đại Việt, của văn hóa Thăng Long, kỷ nguyên phá Tống, bình Nguyên, đuổi Minh, một kỷ nguyên rực rỡ của các nhà Lý, Trần, Lê. Nhà sử học Ngô Thì Sĩ đã đánh giá: “Trận thắng trên sông Bạch Đằng là cơ sở cho việc khôi phục quốc thống. Những chiến công đời Đinh, Lê, Lý, Trần sau này còn nhờ vào uy danh lẫm liệt ấy để lại. Trận Bạch Đằng vũ công cao cả, vang dội đến nghìn thu, há phải chỉ lẫy lừng ở một thời bấy giờ mà thôi đâu” (Việt sử tiêu án). Các nhà sử học VN thời phong kiến như Lê Văn Hưu (tác giả cuốn Đại Việt sử ký), Phan Phu Tiên (tác giả cuốn Đại Việt sử ký tục biên), Ngô Sĩ Liên đánh giá rất cao công trạng của Ngô Quyền. Trong Đại Việt sử ký toàn thư bản Ngoại kỷ, quyển

5 của Ngô Sĩ Liên đã chép lại lời bình của Lê Văn Hưu về ông như sau: “Tiền Ngô Vương có thể lấy quân mới họp của đất Việt ta mà phá được trăm vạn quân của Lưu Hoảng Tháo, mở nước xưng vương, làm cho người phương Bắc không dám lại sang nữa. Có thể nói là một con giặc mà yên được dân, mưu giỏi mà đánh cũng giỏi vậy”.

**Ý nghĩa lễ hội Bạch Đằng:*

Bạch Đằng giang - con sông huyền thoại đã ghi nhận những chiến thắng vang dội của dân tộc ta. Theo các thư tịch cổ để lại, sông Bạch Đằng có vị trí cửa ngõ của miền Bắc, được bao quanh bởi hệ thống núi non hiểm trở và rất nhiều hang động cùng rừng rậm, vì vậy địa thế đặc biệt này vô cùng thuận lợi cho để quân ta bố trí phòng thủ. Đó cũng là lý do sông Bạch Đằng đã đi vào lịch sử với 3 chiến thắng vĩ đại trong chiều dài lịch sử dựng nước và giữ nước của dân tộc ta. Năm 938, Ngô Quyền - vị vua đầu tiên của nhà Ngô đã chỉ huy quân dân ta dẹp tan quân xâm lược Nam Hán để kết thúc hơn 1000 năm bị Bắc thuộc đô hộ, khẳng định quyền độc lập của dân tộc. Khi nói đến lịch sử nước nhà, chúng ta có vô số niềm tự hào, trong đó những chiến thắng trên sông Bạch Đằng luôn còn mãi, khiến những thế hệ con cháu rồng tiên được tự hào vì một nước nhỏ như VN, nhưng với tinh thần đoàn kết dân tộc đã luôn chiến thắng và đánh lui những cuộc xâm lược của các đế quốc hùng mạnh nhất thời bấy giờ, giữ vững chủ quyền dân tộc. Chiến thắng trên sông Bạch Đằng là công lao của những vị tướng tài và của tất cả quân dân ta...

3. Kết luận

Truyền thuyết Ngô Quyền và di tích Lễ hội BÐG là một tài sản vô giá của dân tộc VN, đóng vai trò vô cùng quan trọng trong việc hình thành và phát triển dân tộc. Nó không chỉ là một phần lịch sử mà còn là một di sản văn hóa quý báu, góp phần tạo nên bản sắc dân tộc VN độc đáo. Chúng ta có trách nhiệm bảo vệ, phát huy và truyền bá những giá trị văn hóa này đến các thế hệ mai sau. Việc làm sống lại truyền thuyết, gìn giữ di tích và tổ chức lễ hội không chỉ là để tưởng nhớ công ơn của các bậc tiền nhân mà còn là để khẳng định bản sắc văn hóa dân tộc, góp phần xây dựng một đất nước VN giàu mạnh, văn minh.

Tài liệu tham khảo

1. Ngô Đức Thọ (2003), Đồng Khánh Địa dư Chí Tập 1; NXB Thế giới, Hà Nội.
2. Kiều Thu Hoạch, cùng nhiều tác giả (1971), *Truyền thuyết anh hùng trong thời kì phong kiến*; NXBKHXH. Hà Nội
3. Lê Văn Hưu (chủ biên) (1993), *Đại Việt Sử ký toàn thư*, NXBKHXH. Hà Nội.